

RECENZII / REVIEWS

Pr. lect. univ.dr. Ioan MIHOC - Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Evanghelia după Ioan*, volumul al II-lea, colecția *Părinți și Scriitori Bisericești* (serie nouă), vol. 18, trad. Maria-Iuliana Rizeanu și Mihai Grigoraș, Ed. *Basilica*, București, 2019, 480 p.

Într-o traducere atentă după textul original grecesc (*Patrologia Graeca*, vol. 59, 239-482), cartea de față reprezintă continuarea unui prim volum apărut în 2016 (tradus de Maria-Iuliana Rizeanu, *PSB* 15, 414 p.). Ea cuprinde exegeza hrisostomică a Evangheliei după Ioan de la capitolul al 6-lea până la final. În *Omiliile* 42-88 cuprinse aici, Sf. Ioan Gură de Aur care era încă preot în Antiohia (în anul 390/391) păstrează același model omiletic din primele cuvântări. Este vorba de comentarea exegetică a textului evanghelic însoțită de exortăția morală, cărora li se adaugă reflecții pe diverse teme morale și anumite divagații. Remarcăm faptul că metoda exegetică este preponderent cea bazată pe sensul literal al textului. Întâlnim însă și interpretarea tipologică (în 43,2; 45,1: „Iar despre pâine spune că este adevărată [In 6,32], nu pentru că minunea cu mana ar fi fost o minciună, ci pentru că era o reprezentare [*typos*], nu adevăr în sine”; 46,3-4; 55,2; 66,1; 75,1; 85,1), prin care autorul stabilește corelații între Vechiul și Noul Testament, și, mai rar, interpretarea alegorică (85,1). Din comentariul hrisostomic lipsește episodul femeii prinse în adulter (In 7,53 - 8,11), ceea ce arată că acesta nu era prezent în manuscrisele Bisericii din Antiohia.

Comentariul Sf. Ioan cuprinde importante contribuții la precizarea învățăturii de credință. Astfel, de exemplu, dogma euharistică este redată concis în omilia a 45-a: „Și mai întâi vorbește despre dumnezeirea Lui: <Eu sunt Pâinea vieții> [In 6,35]. Nu spune aceasta despre trup (căci despre trup vorbește spre sfârșit, când zice: <Și pâinea pe care Eu o voi da este trupul Meu>, ci, deocamdată, despre dumnezeire. Căci și aceea e pâine, prin Dumnezeu Cuvântul, după cum și această pâine [materială, n.tr.], prin venirea Duhului asupra ei, devine pâine cerească” (45,2). Dogma învierii exclude falsa credință în fatalismul sorții: „Cel care are nevoie să învețe că există înviere și nu este cu totul convins că lucrurile nu se petrec din necesitate, nici oricum și la întâmplare, nu este creștin... Deci cine sunt cei care nu cred în înviere? Cei care au căile spurcate și viața necurată, după cum spune prorocul [Ps 9,25]... Căci nu se poate ca un om să aibă viață curată dacă nu crede în înviere, căci cei care nu se știu vinovați de nimic rău spun și vor și cred că vor lua răsplătă” (45,4). Cu privire la taina preoției, el subliniază că „harul este cel care lucrează totul... Într-adevăr, cele încredințate preotului pot fi dăruite doar de Dumnezeu; și, oricât de departe ar ajunge filosofia omenească, se va arăta inferioară harului aceluia” (86,4).

Sf. Ioan Gură de Aur rămâne un neîntrecut promotor al importanței duhovnicești a Scripturilor pentru dreapta viețuire. Ucenic al lui Diodor din Tars, Sf. Ioan exprimă una din concepțiile clasice ale exegezei antiohiene, când arată că „în dumnezeieștile Scripturi nimic nu este pus fără rost. Căci sunt grăite în Duhul Sfânt. De aceea, trebuie să cercetăm toate în amănunt. Căci, fie și de la un singur cuvânt pornind, se poate afla un înțeles deplin...” (50,1; cf. 58,1). Nu numai că Sf. Ioan insistă asupra folosului duhovnicesc al ascultătorilor din întrebuițarea „leacurilor din Scripturi” (84,3) sau din studiul aprofundat al Scripturilor (53,3: „Dacă vrem să cercetăm Scripturile astfel, în amănunt, și nu la întâmplare, ne vom putea câștiga mântuirea. Dacă ne vom ocupa cu ele mereu, vom cunoaște și dogmele drepte, și viețuirea corectă”), ci el însuși dovedește o mare familiaritate cu Sfintele Scripturi, aducând în atenție citate elocvente pentru fiecare temă prezentată.

Omiliile din acest volum au un pronunțat ton polemic, fiind vizate eresuri precum cele susținute de marcioniți, gnostici, pnevmatomahi, sabelieni, arieni și eunomieni. În partea exegetică a omiliilor, Sf. Ioan comentează cu predilecție pasajele cele mai semnificative pentru dogma hristologică: consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl (52,3; 74,1), coeternitatea și egalitatea deplină a Fiului cu Tatăl (53,2), dar și diferențele personale între Ei. Cu privire la Întrupare, el exprimă cu multă claritate învățătura niceo-constantinopolitană: „Când spune că <nu putea> [*ou eichen exousian*, In 7,1-2] vorbește [despre El] ca despre un om, care multe le făcea în chip omenesc. Iar când spune că stătea în mijlocul lor și nu Îl prindeau [In 7,30], arată limpede puterea dumnezeirii Lui. Și fugea, ca un om, și Se arăta, ca un Dumnezeu, în amândouă cazurile spunând adevărul. Faptul că nu a fost prins, deși se afla în mijlocul celor care unelteau, arăta că este de nebiruit și de neînving, iar faptul că Se ferea adeverește și întărește iconomia Lui, ca să nu aibă ce să spună nici Pavel din Samosata [care nega dumnezeirea Mântuitorului], nici Marcion [care nega natura Sa umană] și cei care suferă de boala lor” (48,1).

Spre deosebire de comentariul Sf. Chiril al Alexandriei la Evanghelia a patra (publicat în românește, PSB 41, București, 2000) care are „un caracter eminentemente dogmatic” (D. Stăniloae), cel al Sf. Ioan Gură de Aur are un caracter predominant moral. Încadrându-se în tratarea de tip omiletic, nu este surprinzător că Sf. Ioan dedică un spațiu amplu îndemnurilor morale, acestea având o mare actualitate și pentru timpul nostru. De fapt, exortațiile se împletesc armonios cu tratarea, fie că apar la începutul omiliei, fie în partea exegetică, fie în partea morală propriu-zisă. Plecând de la premisa că „dogmele drepte spuse despre Dumnezeu sfințesc sufletul” (82,1), Sf. Ioan ne atrage prin îndemnurile sale spre „cetatea de sus” (80,3) și ne învață să biruim ispitele și necazurile lumii. Exemplificăm din prima omilie cuprinsă în acest volum (*Omilia 42*), în care tâlcuiește prima înmulțire a pâinilor și efectele ei asupra mulțimii (Ioan 6,1-15): „Cu oamenii răi să nu intrăm în dispute, iubiților, ci, atunci când aceasta nu aduce vreo vătămare virtuților noastre, să învățăm să ne dăm la o parte dinaintea uneltirilor lor viclene. Astfel încetează orice orgoliu” (42,1, din partea introductivă). „De ce nu Se roagă când urmează să-l îndrepte pe slăbănog, nici când înviază pe cel mort, nici când potolește marea, dar aici, în cazul pâinilor, face aceasta? Ca să ne arate că, atunci când începem masa, trebuie să-I mulțumim lui

Dumnezeu” (42,2, din comentariul textului). „Dacă totuși vrei să iubești slava, fie, iubește-o, dar pe cea nemuritoare! Căci priveliștea pe care o oferă ea este mai strălucitoare și folosul mai mare. Aceștia de aici te îndeamnă să faci cheltuieli ca să le fi pe plac. Hristos însă face totul contrar acelor. El îți dă de sute de ori mai mult decât I-ai dat tu și la acestea va adăuga și viața veșnică. Deci ce este mai bine: a fi admirat pe pământ, sau în cer? De către oameni, sau de către Dumnezeu? Spre pagubă, sau spre câștig? A fi încununat pentru o zi, sau pentru veacuri nesfârșite?” (42,4, din partea morală; vezi și 54,4, dezvoltarea îndemnului: „Să răpim deci Împărăția cerurilor!”). Amintim și un cuvânt plin de nădejde despre biruința asupra ostilităților din partea lumii: „Să biruim, dar, lumea, să alergăm spre nemurire, să urmăm Împăratului, să îi înălțăm trofeu, să disprețuim plăcerile ei. Și nu e nevoie de chinuri; să ne întoarcem sufletul spre cer și lumea toată e biruită. Dacă nu o dorești, e biruită; dacă râzi de ea, e învinsă. Suntem străini și pribegi; să nu ne necăjim, dar, pentru nicio greutate” (79,3).

Combătând cu vehemență viciile (slava deșartă, pofta, mânia, invidia, iubirea de bani) și excesele de tot felul (lăcomia, traiul în desfătări, robia pântecelui, luxul în case și în vestimentație), Sf. Ioan promovează cu mult tact pastoral virtuțile, ca roade ale Duhului Sfânt: smerenia, gândul bun, bunăvoința, cumpătarea, milostenia (62,3; 75,5; 79,5). Insistența cu care el combate patima lăcomiei (de ex. 76,3) sugerează faptul că audiența sa era formată și din nobilii și bogații Antiohiei.

O preocupare deosebită dovedește Sf. Ioan pentru evidențierea rolului femeii evlavioase atât pentru binele familiei, cât și pentru societate (61-63, 69, 86). În legătură cu Marta și Maria, surorile lui Lazăr, el scrie: „Vedeți cât de mare este filosofia femeilor...? Fiindcă, atunci când Îl văd pe Hristos, nu cad îndată în tânguiri..., ele, din contră, îndată Îl admiră pe Învățător” (62,3).

Inserate în comentariul exegetic, întâlnim apoftegme ca acestea: „Adevărul îi arată strălucitori pe cei pe care îi stăpânește, chiar dacă sunt oameni simpli. Minciuna însă, chiar dacă le este alături celor puternici, îi arată slabi” (58,2); „Mai bun este unul singur care face voia lui Dumnezeu decât mii de nelegiuiți” (59,1); „Pe cât sunt de ușoare poruncile, pe atât de mare va fi pedeapsa pentru cei care nu le împlinesc” (60,4); „Neștiința face sufletul fricos și laș, după cum învățarea dogmelor cerești îl face măreț și înalt” (76,1).

După cum ne dovedește cu prisosință ilustrul Părinte antiohian, omilia exegetică constituie un mijloc extrem de eficient în „arta evlaviei” (58,5), atât pentru mântuirea mădularelor vii ale trupului mistic al Bisericii, cât și a mădularelor sale afectate de păcat, astfel încât și unii și alții, fiind „eliberați de toate cele rele, să avem mireasma lui Hristos” (52,4).